

Előszó

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Információs Társadalom Kutatóintézete idén is tanulmánykötetben dolgozza fel a digitális világ társadalmi hatásaival és szabályozási kihívásaival kapcsolatos egyik fontos kérdéskört. A mesterséges intelligencia alapjogi összefüggéseit elemző korábbi kötet után ezúttal az internetes platformok meghatározóvá váló szerepét és annak sokrétű következményeit vizsgáljuk. Nagy örömünkre szolgál, hogy az információs társadalom működési mechanizmusainak és szabályozási lehetőségeinek megértésében nemcsak a kutatóintézet saját kutatói csapatára számíthatunk, hanem azokra a kiváló kollégákra is, akik mind a – most már hagyománnyá váló – éves konferenciáinkon, mind pedig tanulmányköteteinkben társul szegődnek a közös gondolkodáshoz. A jelen kötet négy részben, összesen húsz tanulmánnyal tárja föl, milyen társadalmi és szabályozási kérdésekkel szembesítenek minket digitális életünk megkerülhetetlen szolgáltatói, az online platformok. Az első rész a platformoknak az információs társadalomban és közigazgatásban játszott sajátos szerepét, a második a gazdaság működésére gyakorolt hatásukat, a harmadik a társadalmi nyilvánosságot egyre jobban meghatározó befolyásukat járja körül, a negyedik részben pedig egyes fontos kockázatokat, kihívásokat elemzünk egy-egy tanulmánnyal.

A tanulmányokon több vezérmotívum is keresztülhúzódik, amelyek közös ívet adnak az egyes részeknek. Az első, hogy a tanulmányok és a szerzők többsége már nem a sötétben tapogatózik, és nem egy egymástól gyakran radikálisan eltérő fogalomkészletet és beszédmódot használ a platformokat elemezve. Ennek oka, hogy kialakult egy viszonylag szilárd szókészlet (beleértve magát a platformot mint kifejezést) és (jog)tudományi beszédmód, amelyet a szerzők magabiztosan beszélnek. Megszilárdult tematikákat és viszonylag egységesen használt fogalmakat találhatunk tehát. A második motívum az, hogy ez a magabiztosság részben arra vezethető vissza, hogy kialakulóban vannak azok a jogszabályok, amelyek már kifejezetten a platformok által felvetett problémákra reagálnak. A „platform” jogi fogalom (is) vált. Nem csoda, hogy a tervezetként létező vagy már hatályban is lévő jogszabályokat a könyv szinte minden tanulmánya bőven emlegeti. Végül a harmadik motívum, hogy a platformokat most már valóban minden jogág „fedezte” magának. A platformokról szóló jogi diskurzusban és a jelen kötetben továbbra is nagy hangsúlyt kapnak a szólásszabadsággal kapcsolatos kérdések, azonban ehhez ma már egyre kiterjedtebb körben társulnak hasonlóan jelentős problematikák. Olvashatunk *par excellence* magánjogi elemzést, versenyjogi, szerzői jogi, büntetőjogi, munkajogi, sőt közigazgatási jogi problémákat felvonultató tanulmányokat, és olyanokat is, amelyek semmilyen hagyományos jogágba nem sorolhatók, tulajdonképpen a *sui generis* platformjog térrénumán mozognak.

Az első rész a *Platformok az információs társadalomban* címet kapta, és két általános jellegű tanulmány mellett két olyan tanulmányt olvashatunk itt, amely

a platformok közigazgatásra gyakorolt hatásaival foglalkozik. Zódi Zsolt bevezető tanulmánya a platformfogalom formálódásáról szól: egyrészt arról, hogy a kifejezés hogyan vált társadalomtudományiból jogi fogalommá, másrészt arról, hogy a szociológia és a gazdaságtudomány „koordinációs mechanizmusainak” sorába hogyan illeszkedik bele a platform mint új koordinációs mechanizmus. Gosztonyi Gergely tanulmánya a platformokat még jelenleg is szabályozó, az elektronikus kereskedelemről szóló irányelv két központi jogintézményének, az általános monitorozási kötelezettség hiányának és az értesítési-eltávolítási eljárásnak az Európai Unió Bíróságán formálódó gyakorlatát dolgozza fel. A két közigazgatási tárgyú tanulmány közül az első, Hoffman Istváné a közigazgatás és a platformizálódás egy rendkívül érdekes aspektusára hívja fel a figyelmet: arra, hogy a platformok kiépülése, illetve az, hogy a közigazgatás kénytelen maga is a platformokra támaszkodni, óhatatlanul gyengíti a helyi öngazgatást, mintegy „lopakodó” centralizációt valósít meg. Csáki-Hatalovics Gyula Balázs, Molnár Péter és Czékmann Zsolt e részt záró írásukban szintén egy nagyon konkrét, közigazgatáshoz kapcsolódó és a platformokkal szorosan összefüggő jelenséget elemeznek, mégpedig azt, amikor a közigazgatási szervezet vagy önkormányzat a közösségi médián keresztül kommunikál az állampolgáraival.

A második rész, amely a platformoknak a gazdaságban betöltött szerepével foglalkozik, öt tanulmányt ölel fel. A sort Kiss György írása nyitja, amely a „gig-economy”, azaz a platformok által közvetített vagy azokon végzett munka jogi szabályozási kérdéseit taglalja. Harkai István és Mezei Péter tanulmánya az EU új szerzői jogi irányelvét elemzi a platformok szempontjából, és érdekessége az a 17 platformra kiterjedő empirikus kutatás, amely ezeket a végfelhasználók által élvezett rugalmasság szempontjából vizsgálja. Menyhárd Attila tanulmánya a platformok, elsősorban az online piacterek magánjogi felelősségének kérdését elemzi, megpróbálva elhelyezni azt a jelenlegi magánjogi felelősségi és intézményi megoldások között. A Gombos Katalin és Strihó Krisztina alkotta szerzőpáros pedig tanulmányában az EU különböző szabályozási törekvéseiből gyűjti össze a platformokkal összefüggő magánjogi elemeket. Végül ezt a részt Püskösty András fejezete zárja, a platformok által felvetett versenyjogi problémákat és az ezekre születő versenyhatósági és bírósági válaszokat számba véve.

A harmadik részt a platformok és a szólásszabadság rendkívül gazdag összefüggérendszerének szenteljük. Török Bernát a közösségi média és a felhasználó viszonyában rejlő alapjogi jellemzőket emeli ki, és azt vizsgálja, mennyire reagál ezekre az uniós jogalkotás. Szikora Tamás a platformszabályozás egy új irányáról ír Donald Trump elnök Facebookról való kitiltásának példáján keresztül. Pintér Melinda azt járja körül, előrébb viszi-e, és ha igen, mennyiben, a közösségi média a demokratikus politikai vita ügyét. Nádori Péter ezt követően a legnagyobb közösségimédia-platform moderálási gyakorlatát veszi górcső alá hazai kutatási adatok tükrében. Végül Koltay András a platformok és a véleménynyilvánítás kérdését egy speciális, egyre nagyobb hangsúlyt érdemlő keretben, a munkaviszony keretei között veti fel.

A negyedik rész a platformokkal kapcsolatban felmerülő és különböző jogágakba (büntetőjog, adatvédelem, alkotmányjog) sorolható problémákat feszegető tanulmányokat tartalmazza, amelyeket az köt össze, hogy a platformokat elsősorban kockázatok és veszélyeket hordozó társadalmi jelenségekként ábrázolják. G. Karácsony Gergely az arcfelismerő rendszerek, a Mezei Kitti és Szentgáli Boldizsár alkotta szerzőpáros a dezinformáció és a kibertámadások, Nogel Mónika pedig az internetes családfakutató oldalak kockázatait taglalja. Mráz Attila tanulmánya amellett érvel, hogy az online felületeken folytatott választási kampányok a demokrácia védelme érdekében szabályozásra szorulnak. Pók László Gábor egy mondhatni örökzöld téma, a személyes adatok és a platformok ellentmondásos kapcsolatát elemzi írásában. A kötetet Domokos Márton tanulmánya zárja, amely a platformokon működő, mesterségesintelligencia-alapú algoritmusokkal kapcsolatos újabb követelményeket gyűjti csokorba.

A szerkesztők